

Stipan TROGRLIĆ, Mons. Božo Milanović istarski svećenik (1890.–1980.). Crkveno-vjersko i javno-političko djelovanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011., 329 str.

Početkom prosinca 2011. objavljena je knjiga pod gornjim naslovom. Autor Stipan Trogrlić, viši znanstveni suradnik i voditelj Područnog centra Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar u Puli, višegodišnji je proučavatelj crkvene povijesti Istre 20. stoljeća. U najnovijem djelu o mons. Boži Milanoviću istražio je njegovo crkveno i općedruštveno djelovanje u fondovima Arhiva Porečke i Pulske biskupije, Državnom arhivu u Pazinu, Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, po župnim arhivima u Istri i Arhivu Istarskoga književnog društva Juraj Dobrila u Pazinu, gdje je sačuvana bogata i raznovrsna korespondencija s raznim osobama iz crkvenog, znanstvenog, političkog i kulturnog života. Na istome mjestu nalaze se zapisi o povijesnim te promišljanja o svakodnevnim događajima. Na temelju arhivske građe, novinskih natpisa i u manjem dijelu historiografije predstavlja se jedan od najznamenitijih Hrvata Istre u prošlom stoljeću. Knjiga je podijeljena u nekoliko poglavlja koja su razrađena kroz potpoglavlja.

U uvodnome dijelu knjige (7–10) autor ističe manji broj objavljenih radova o životu mons. Bože Milanovića i promišljanje kako mu historiografija nije posvetila dovoljno pozornosti. U prvoj cjelini »'Ustaj rode, Hrvatska te zove' – utjecaj Kačića, Dobrile i Mahnića na Milanovićevo formaciju« (11–48) prikazano je djetinjstvo, školovanje i razdoblje do svršetka I. svjetskog rata. Milanović je rođen 10. listopada 1890. u Kringi kao prvo dijete u obitelji Jakova i Ane Milanović. Na samom početku 20. stoljeća upisuje državnu gimnaziju u Pazinu, gdje ga profesori na hrvatskom jeziku podučavaju kroz devet godina. Milanović je bio aktivan u katoličkoj grupi te je izabran za predsjednika gimnazijskoga katoličkoga *Đačkog kluba*. Svećeničku službu započeo je ratne 1914. godine u Pićnu i Sv. Katarini, gdje je predavao vjeronauk i bio kapelan. Nakon preuzimanja službe bio je osumnjičen za protudržavne izjave pa je završio u zatvoru 50 dana. U ratnim godinama Milanović je podržavao ideju ujedinjenja hrvatskih zemalja u južnoslavensku državu izvan Monarhije. Kratko je boravio u bečkom zavodu *Augustineum*, gdje je napisao doktorsku disertaciju o moralno dopuštenoj potrebi revolucije u svrhu promjene državne vlasti prema filozofiji Tome Akvinskog. Radnju nije branio zbog raspada Austro-Ugarske i prestanka djelovanja *Augustineuma*.

Drugo poglavlje »'Teško je umrijeti kad si grad svoj dogradio' – otpor talijanskoj okupacijskoj politici« (49–106) odnosi se na Milanovićevo djelovanje između dva svjetska rata. Nakon proglašenja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Milanović se nadao da će se ostvariti njegova želja o Istri u južnoslavenskoj zemlji. Veliko razočaranje doživio je u Pazinu kada je talijanska vojska skinula hrvatsku zastavu sa zgrade gradskog po-

glavarstva. Ubrzo dobiva dekret biskupa kojim ga imenuje župnikom u Kringi. Želeći omogućiti vjersko i kulturno uzdizanje župljana, otvara čitaonicu. Nakon odlaska hrvatskih političara u emigraciju, slovenski preuzimaju inicijativu. U političkom društvu *Edinost* angažira se 1921., kada je izabran za člana Glavnog odbora. Milanović aktivno sudjeluje u izlaženju tjednika *Pučki prijatelj*. Fašistima je časopis smetao pa su uništili tiskaru u Pazinu, a njemu je prijetila fizička likvidacija sve do 1922., kada je otišao u Trst te je tom razdoblju autor posvetio nešto više pozornosti (približavanje Slovencima i njihovoj organizaciji *Edinost*, djelovanje u *Društvu sv. Mohora* za Istru i drugo). Unatoč napadima u talijanskom i hrvatskom tisku, nastavio je s radom s posebnim naglaskom na tisak molitvenika biskupa Juraja Dobrile *Oče budi volja tvoja* i pučkog kalendara *Danica*. Jedan je od osnivača hrvatsko-slovenskoga svećeničkoga staleškog društva *Zbora sv. Pavla*, koje je okupljalo kler iz više biskupija s nakanom da svaka biskupija ima neovisnu organizaciju. U Trstu se nije slagao s biskupom Antonijom Santinom, što je otvoreno pokazao u *Spomenici* u kojoj navodi restriktivne mjere prema sjemeništarcima u Kopru, ograničavanje hrvatskog i slovenskog jezika u liturgiji te zabranu vjeronauka na spomenutim jezicima.

Treće poglavlje nosi naslov »'Državne granice se određuju za stoljeća dok se režimi mijenjaju' – u diplomatsko-političkoj borbi za sjedinjenje Istre s Hrvatskom« (107–172). Trogrlič prikazuje Milanovićevu konfinaciju u Bergamu, gdje je dospio zbog optužbe fašističke organizacije za *slavenski iredentistički rad*. Premda ograničen u kretanju, bio je obavještavan o partizanima i poticao je pismenim putem istarske svećenike da podrže pokret. Autor je skeptičan prema izjavama o prvoj podršci koju je Milanović dao NOP-u, smatrajući da ta situacija nije u potpunosti rasvijetljena te iscrpno analizirajući odnos prema pokretu. U Hrvatskoj je Milanović poznat po velikoj ulozi u poslijeratnim događajima i pripojenju Istre Jugoslaviji, ali ne kao komunističkoj zemlji, nego parlamentarnoj demokraciji temeljenoj na ravnopravnosti i slobodama, pa je gajio nade u obnovu Narodno-kršćanske stranke. Jedan je od trojice svećenika koji je predao *Spomenicu istarskih svećenika* Savezničkoj komisiji, a u kojoj je bila statistika o nacionalnoj strukturi župa u Porečko-pulskoj, Tršćansko-koparskoj i Riječkoj biskupiji te povijesne teškoće kroz koje su Hrvati i Slovenci prolazili. Na spomenutu djelatnost nadovezuje se podnaslov o Milanovićevoj ulozi u radu Pariške mirovne konferencije. Neizvjesne prilike otežala je smrt mladog svećenika Miroslava Bulešića u Lanišću 1947. godine, a ta je problematika jedna od kompleksnijih s kojom se susreo. Nakon rezolucije Informbiroa Jugoslavija nije uvela veće vjerske slobode, svećenstvo je marginalizirano te Milanović ne sudjeluje u daljnjim političkim aktivnostima oko tršćanske krize. Prilikom susreta Tita i hrvatskih svećenika iz Istre, Milanović je bio na čelu delegacija. Jedna od tema kojoj je autor posvetio više pozornosti (160–171) odnosi se na Milanovićev odnos prema hrvatsko-slovenskoj granici i njegov angažman kod političara kako bi se pogranična sela priključila Hrvatskoj.

U četvrtom poglavlju »'U organizaciji je spas' – Milanovićevo unutarcrkveno djelovanje« (173–230) autor prikazuje njegovu ulogu u *Zboru svećenika sv. Pavla za Istru, Društvu sv. Ćirila i Metoda u Pazinu*. Želeći kulturno i duhovno uzdizati Istru, sudjeluje u izdavanju *Istarske Danice*, molitvenika, kalendara, pobožne literature, katekizama i vjerskog lista *Gore srca*.

Peto poglavlje »'Naše je stanovište ne samo katoličko, nego također narodno, hrvatsko i jugoslavensko.' Odgojno-obrazovni rad u sjemeništu i bogosloviji« (231–292) važno je za istraživače duhovnog poziva. Na početku su prikazane zasluge koje je Milanović imao u dobivanju, otvaranju, uređenju i organiziranju sjemeništa u Pazinu. Premda je tršćansko-koparski biskup Santin često optuživan za talijanski nacionalizam, ipak je prihvatio prijedlog otvaranja hrvatskog sjemeništa, a zahvaljujući Titu, koji je materijalno pomogao, sjemeništarci su imali uvjete za rad. Nesporazumi s profesorom Pelozom, ukidanje prava javnosti gimnazije 1952., napadi u novinama *Glas Istre* i problemi oko odlaska s ravnateljskog mjesta stvarali su mu teškoće. Osobito je teško doživio *dekret o penzioniranju*, kojim ga je Nežić zbog njegove dobi razriješio mjesta ravnatelja, a istodobno imenovao profesorom fizike. Monsinjur je umro u župnom stanu u Pazinu 28. prosinca 1980.

Na kraju knjige sadržani su zaključak (293–299), sažetci (300–311), popis izvora (312–313) i literature (316–317), popis kratica (318–319), kazalo imena (320–324), bilješka o autoru (325–326) te sadržaj (327–329).

Božo Milanović jedna je od najvažnijih osoba za povijest Hrvata u Istri. Usudio bih se reći da može stajati uz bok velikomu biskupu Dobrili. Unatoč tome o njemu je malo pisano, tako da je knjiga o mons. Milanoviću vrijedan doprinos hrvatskoj historiografiji jer prikazuje njegov cjelokupan život i djelovanje za dobrobit Crkve i Hrvata u Istri.

Eugen Teklić